

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2018.2\(30\).146562](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2018.2(30).146562)

УДК [140 + 215] (091)

Ірина Сумченко

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕВА ШЕСТОВА

Віра не доводиться, не вимагає доказів та їх не потребує...

Там, де для мислення всі можливості закінчуються, там

для віри «відкриваються» нові можливості... Філософія

не має права забирати у людини віру, не має права

вистіювати віру!

Лев Шестов [17, с. 27]

В статті здійснено аналіз поглядів представника філософії Срібного віку Л. Шестова на сутність віри, її ознаки та можливість її здійснення в духовному житті людини. Підкреслено складність і парадоксальність його вчення. Розглянуто співвідношення віри та розуму, розуміння істини й необхідності, науки і філософії в контексті екзистенціального вчення філософа.

Ключові слова: віра, розум, істина, Бог, екзистенціальна філософія.

Творчість мислителя «срібного віку» Лева Шестова (справжнє ім'я якого Іегуда Лейб Шварцман) привертає значну увагу дослідників як минулого, так і сьогодення. Не викликає сумніву значний вплив, який справила його творчість на розвиток сучасної європейської філософської думки. За оцінкою французького дослідника Ж.-К. Маркаде, вже ранні твори Л. Шестова демонструють формування нового філософського дискурсу, тому мислителя можна вважати «пророком світової думки ХХ століття» [6, с. 160].

Однак його неординарний підхід до основоположних філософських питань – співвідношення необхідності та свободи, життя й смерті, віри та розуму тощо, афористична манера викладу думки, парадоксальність багатьох тверджень викликає неоднозначні оцінки його творчості. Радикалізм його думки, намагання у своїх питаннях йти до кінця, не зупиняючись перед загальноприйнятим і зрозумілим, викликало критичні оцінки мислителів з різних, часто діаметрально протилежних філософських течій.

На думку М. А. Мінакова таке критичне сприйняття творчості мислителя Срібного віку пов'язана з тим, що він стояв осторонь протистояння двох головних позицій, які існували на той час в російській філософській думці – модерністів та антимодерністів (традиціоналістів), узв'язку з чим дослідник називає філософію Шестова недоречною і пояснює, що «ця недоречність

пов'язана саме з перебуванням поза згаданого розколу...» [7, с. 84]. Шестов, підкреслює дослідник, повставав «і проти катка Модерну, і проти відсталості Традиції, і проти самого поділу на архаїку і модерність» [7, с. 84], причому недоречність і навіть несвоєчасність, на думку Мінакова, можна виявити «не тільки в його думці, але й в самому житті мислителя» [7, с. 84].

Непоследовність та несистемність мислення Л. Шестова – ще одна риса, яка вирізняє його творчість. Так, наприклад, сучасний дослідник І. І. Гарін підкреслює, що головним «недоліком» вчення мислителя Срібного віку виступає наступна суперечність: «він був філософом, тобто прагнув інтелектуально пізнати трагедію людського існування, але при цьому заперечував пізнання. Він боровся проти тиранії розуму зряддям розуму. У цьому последовність його філософії» [3, с. 163].

Крім того, адогматичність мислення Л. Шестова, його непряма та контекстуальна форма висловлювання, уникання стверджувальних, однозначно зрозумілих суджень ускладнює розуміння та інтерпретацію його «філософії віри». Навіть його особисті стосунки з релігією викликають багато запитань, тому що «Шестов був, без сумніву, релігійною і при цьому дуже потайливою людиною. З його текстів практично нічого не можна дізнатися про його релігійне життя. Він не залишив свідомств релігійних криз, які ймовірно відбувалися з ним; його листування, за винятком буквально кількох випадків, вражає своїм заземлено-побутовим, майже міщанським характером... При цьому його філософський дискурс майже сповідальний, але це сповідь через «непрямі висловлювання», як він сам говорив у зв'язку з К?еркегором і Достоевським» [1, с. 79].

Не дивлячись на те, що розуміння віри у філософії Л. Шестова стало предметом теоретичного аналізу у роботах вітчизняних (М. А. Мінаков [7], В. М. Петрушов [8], М. Ю. Чикарькова [11], С. Шевченко [12] та ін.) та зарубіжних (Н. К. Бонєцька [1], А. Д. Корихалов [5], С. А. Поляков [9], А. М. Хохлов [10], Я. І. Ширманов [19] тощо) авторів, існують суттєві розбіжності в оцінці та інтерпретації її природи в сучасній дослідницькій літературі. Тому, на наш погляд, звернення до цієї проблематики є евристично значущим і актуальним.

Проблема віри є наскрізною темою протягом всієї творчості Л. Шестова. Так, у своїй ранній роботі «Добро у вченні гр. Толстого й Ф. Ніцше (Філософія та проповідь)» мислитель піддає критиці моральне вчення видатного російського письменника за підміну понять: Шестов підкреслює, що замість поняття «Бог» Лев Миколайович використовує термін «добро», «про віру у нього немає ані слова» [15] і ця богоборчість дивним чином споріднює його з Ніцше.

Проте якщо до творчості Л. Толстого філософ Срібного віку зберігає критичну тональність і надалі (при цьому визначаючи його літературний геній), то філософія німецького мислителя стає для нього одним із спонукальних засобів для роздумів щодо осмислення релігії та віри: Шестов «...був, напевно, єдиним великим мислителем, чий творчий шлях від початку і до кінця визначався отриманим від Ніцше імпульсом. <...> Навіть більше, і Бога Шестов, за його власними словами, шукав на «шляху», відкритому Ніцше» [2, с. 114].

Як пояснює Шестов, антихристиянська позиція, заперечення існування Бога для німецького філософа були своєрідною спробою відшукати новий шлях до релігійної віри і по-новому осмислити християнство як релігію пошуку без жодних гарантій на успіх і навіть надію на розраду. Однак життя Ніцше, його доля не дозволила пройти цей шлях пошуку віри до кінця: «Ніцше поклав всі сили своєї душі на те, щоб знайти віру. Якщо ж він її не знайшов, то, отже, умови такі, що йому і знайти її не можна було» [15]. Таким чином, відшукування віри є надзвичайно важливою справою секулярної епохи, тому що «людині треба йти вперед, не лякаючись загроз, не сподіваючись на обіцянки мудрості» [18].

Проте саме мудрість, розум, а не віра, воля або емоції, прагнуть довести свою першість, претендують на домінування, на нав'язування закону в людському існуванні. На думку Шестова, коли Адам і Єва скуштували заборонені плоди, вони отримали знання не тільки про добро і зло, конечність і смертність всього живого: здійснивши первісний гріх, люди отримали «знання про те, що є, є по необхідності» [14, с. 334]. Таким чином, вважає мислитель, саме необхідність, закони та істина визначають людське життя, а сам творець всього сущого і віра в його існування стала розглядатися як необхідність.

Шестов не погоджується з таким тлумаченням розуміння сутності Бога і людини. На його думку, концепт тотальності розуму і закономірності вступає у логічне протиріччя з ідеєю всемогутності Бога та образом Божого творіння як творення із нічого, екстатичного натхненого прориву та здійснення неможливого. Якщо припускати в якості істини ідею про те, що розум та закономірність є первинними і всеохоплюючими, то слід визнавати, що Бог підпорядкований необхідності, і, отже, немає місця неможливому, неймовірному і врешті-решт головному чуду – спасінню. Намагання ж раціональної філософії побудувати цілісний світогляд і відшукати Істину викликає у мислителя критичний огляд її головних постулатів.

Передусім, Шестов відстоює ідеєю відносності істини, на його думку, «істина не терпить єдності, так само, як вона не терпить постійності. Основним предметом... метафізичної істини у нашому світі є те, чого люди

найбільше уникають та бояться – це мінливість і пов'язана з мінливістю безперервна тривога» [17, с. 341], єдиної істини не існує, відносна істина ж присутня в людських уподобаннях і смаках, які постійно змінюються.

Базовими принципами будь-яких філософських пошуків повинні стати адогматизм та недовіра, причому будь-яке твердження «потрібно поставити під сумнів не для того, щоб потім знову повернутися до твердих переконань: це було б безцільно; досвід показав, що такий процес приводить тільки від однієї помилки до іншої – у сфері останніх питань, зрозуміло. Потрібно, щоб сумнів став постійною творчою силою, просочив би собою саму сутність нашого життя» [13]. Однак розвиток філософії пішов зовсім іншим шляхом.

Джерелом виникнення давньогрецької філософії виступила так звана мудрість, яка тлумачиться Шестовим як усвідомлення того, що людина неспроможна оволодіти світом і мусить коритися необхідності: «Мудрість є, щоправда, незаконним, але рідним дітищем розуму... Коли Анаксимандр, а за Анаксимандром Геракліт та елеати під керівництвом розуму відкрили несталість і смертність усього існуючого, людські душі були отруєні вічною тугою та тривогою, що ніколи не припиняється. Все спливає, все змінюється, все минає, нічого не залишається, – так розум учив бачити світ. Доки були живими олімпійські, щоправда, елементарні і не зовсім досконалі боги, можна було сподіватися, що вони якось та й допоможуть. <...> Але все ж таки боги померли, – і людині довелося самій взяти на себе їхню справу» [17, с. 363].

Наступні давньогрецькі мислителі, починаючи від Сократа і закінчуючи стоїками, у своїх концепціях тільки посилюють тезу про першість раціонального і всезагального. Так, наприклад, стоїк Епіктет «писав, що началом філософії є усвідомлення безсилля перед Необхідністю. Для нього це усвідомлення і є кінцем філософії, або, точніше, філософська думка цілком визначається усвідомленням людини її абсолютного безсилля перед необхідністю» [16, с. 77], підкреслює Шестов.

У середньовічний період внаслідок поширення християнського світосприйняття виникає теорія двоїстої істини як спосіб вирішення суперечностей між догмами релігійної віри і раціональної філософії. Однак мислителі цієї епохи, на думку філософа Срібного віку, цю проблему вирішити не змогли. Зокрема, у Плотіна як представника неоплатонізму «істина теологічна, або істина одкровення, знаходиться у непримиренній ворожості з істиною філософською, тобто науковою у звичайному значенні цього слова, але також безперечною... Плотін жодного разу не сформулював з бажаною ясністю і визначеністю своєї думки про взаємовідносини цих

двох істин» [17, с. 317]. Шестов підкреслює, що відсутність чіткої позиції стосовно теорії двоїстої істини у Плотіна пов'язана з тим, що він один із перших мислителів, хто усвідомив, що «істина – не загальнообов'язкове судження» [17, с. 307], позитивне знання є тягарем, яке згинає людину додолу. І хоча Плотін проголошує традиційну формулу про те, що початком і кінцем є розум, він фактично втрачає довіру до раціонального, оскільки за версією неоплатоніка, розум, який відходить від Єдиного як уособлення божественного, починає продукувати зло.

Здавалось би, що епоха середньовіччя, коли формується і розвивається власне християнська догматика, повинна була дати відсіч претензіям розуму на гегемонію, адже «релігійна філософія є народженою в безмірних муках через відвернення від знання, через віру подолання хибного страху перед нічим не обмеженою волею творця...» [14, с. 440].

Проте християнське богослов'я пішло шляхом раціоналізації віри. Так, підкреслює Шестов, християнський патристик Августин послідовно проводить ідею верховенства загальнообов'язкового, тим самим підпорядковуючи віру необхідності, хоча він «на місце загального принципу або загальних принципів, сукупність яких давні іменували розумом, поставив ідею церкви, також з його точки зору непогрішимої, як з точки зору давніх непогрішимим був розум» [14, с. 471]. Запропонований Августином теократичний державний устрій, де церква позиціонується в якості земної частини «граду Божого» розглядається філософом Срібного віку неприйнятним через зречення від тасмничого і незвичного та внаслідок диктату примусу, закономірності.

Концепція ж протестантського мислителя М. Лютера та особливо його теза «*sola fide*» («тільки вірою») була схвально сприйнята Шестовим, він навіть пише роботу під аналогічною назвою, яку він щоправда так і не закінчив. На його думку, у лютерівському вченні віддається перевага вірі та благодаті, адже «...Лютер не пов'язаний «вічними істинами» розуму: навпаки, в них він відчуває те страшне чудовисько, яке не вбивши, людина не зможе жити. Якщо їм, цим істинам, судилося перемогти – людині немає порятунку. Перекладаючи на філософську мову: абсолютизуючи істину, ми релятивізуємо буття, і Лютер наважується віддати істину у владу Всемогутнього Творця, котрий створює все з нічого» [14, с. 468].

Необхідність і закон не допоможуть людині у справі спасіння, тому що «закон тільки принижує людину: в ньому немає живлючої сили. Закон може тільки викривати нашу слабкість і наше безсилля, які ми мирно приховуємо видимістю гордості... Розум, що жадібно прагне до загальних і необхідних істин, веде до смерті, шлях до життя іде через віру» [16, с. 182]. Людину

врятовують не ті справи, які легітимізовані законом, погоджується з Лютером Шестов, а віра, яка повинна допомогти людині зректися «дерева пізнання» на користь «дерева життя», адже «вищий ступінь віри – визнати милостивим того, хто рятує настільки небагатьох, бачити справедливість в тому, хто створив нас грішниками...» І, можливо, потрібно випробувати на собі, як відчув Лютер, весь тяжкий і нестерпний гніт людського деспотизму і обмеженості, які втілилися в католицтві і світській мудрості, для того, щоб відчути готовність віддатися всією душею невідомості і з вірою, котра здавалася людям божевільям, погасити всі світочі, які осявали звичні життєві шляхи і, стрімголов, кинутися в вічну темряву» [18]. Таким чином, віра аж ніяк не гарантує спасіння людської душі, її взагалі не можна розглядати в якості «перепустки» у райську світлицю.

Шестов наголошує на тому, що Лютер зрозумів особливості віри, яка «не дає ані спокою, ані впевненості, ані міцності. На протигагу знанню, їй не дано ніколи торжество самозадоволення. Вона – трепет, очікування, туга, страх, надія, постійне передчуття великої несподіванки, туга і незадоволеність цим і неможливість проникнути в майбутнє. Таку віру Лютер прийняв для себе» [18]. Проте більшість людей таку віру не сприймають і відторгають, тому що «нестерпно важко, можна сказати, прямо неможливо людині перейти від звичайного стану довіри до свого розуму і своїм силам до віри у всемогутність Бога» [18]. Крім того, Лютер був змушений сформулювати «вчення про віру», яке однак, фактично перекинує її природу, оскільки містить загальнообов'язкове правило: «хто вірить – той врятується, хто не вірить – не спасеться».

У Новий час лише посилюється ця тотальність розумового, тому головними рисами раціональної філософії Нового часу (символом якої для філософа «срібного віку» виступають Афіни), є умоглядність та догматичність.

Вчення Б. Спінози, підкреслює Шестов, складається з двох протилежних ідей: з одного боку – «математичне» розуміння світу, згідно з яким «тільки математика володіє істинним методом дослідження, тільки математика є вічним і досконалим способом мислення, і саме тому, що вона не говорить про цілі і потреби людські, а про фігури, площини, іншими словами, шукає «об'єктивну» істину, яка існує сама по собі, незалежно від людей або інших свідомих істот» [17, с. 259]. Згідно з цими поглядами, Бог маніфестується в якості субстанції, тобто знову виступає тим, хто лежить поза і над людиною. З іншого боку, Спіноза закликає полюбити такого Бога всім серцем і душею, підкреслює Шестов. Але це неможливо, і тому, на думку російського мислителя, «Спіноза вбив Бога» [17, с. 260]. Такий висновок, вважає мислитель Срібного віку, можна зробити через те, що Спіноза намагається довести

можливість прийняття ідеї розумової необхідності замість Бога, а заміною ідеї Бога можуть стати моральні норми.

Один із засновників філософії раціоналізму Р. Декарт пропонує побудувати іншу філософську систему, яка б не мала жодних передумов. Проте, зауважує мислитель «срібного віку», філософія Декарта все ж ґрунтується на певних принципах, серед яких головним виступає заперечення істинності неявного і невиразного, оскільки раціональним шляхом ці феномени пізнати неможливо, і (як саркастично зауважує Шестов), у цій тезі автор ідеї радикального сумніву не сумнівається. Отже, аксіоматичні принципи філософії Декарта – це новий варіант домінування необхідності.

Головним опонентом і об'єктом критики серед філософів-раціоналістів для Шестова виступив Гегель, особливо його твердження про дійсність розумного. Мислитель Срібного віку наголошує: «За Гегелем, людина мислить дурно, якщо вона не віддається цілком під владу сторонній їй речі і хоча щось від себе додає: людина зобов'язана приймати буття таким, яким воно їй дано, або все дано, або як він воліє говорити, все дійсне – розумне» [15, с. 74]. Метод відшукування істини, коли треба «нищпорити» за «саморухом поняття», у Шестова викладає іронію.

Інша ж інтенція, котра міститься у філософії протилежного гатунку (як уособлення Єрусалима, біблійного одкровення), розроблялася у вченнях Б. Паскаля і С. К'еркегора. Паскаль сприймається російським мислителем в якості свого союзника в боротьбі проти диктату обмеженого раціоналістичного знання, він називає Паскаля відступником, бо він «відступився, зрікся всього того, що здобуто спільними зусиллями людства за ті два блискучих століття свого існування, яке вдячні нащадки охрестили ім'ям відродження. Все оновлювалось, все бачило в оновленні своє історичне призначення. Паскаль же найбільше боявся нового» [17, с. 145]. Цим новим для Паскаля, підкреслює Шестов, виступає раціоналізація ідеї Бога.

Не дивлячись на те, що з творчістю датчанина Шестов ознайомився вже у зрілому віці, філософ «срібного віку» називав К'еркегора своїм двійником за схожі духовні орієнтири (а саме пошуки релігійної віри), які були притаманні цим двом мислителям. Його боротьба з етикою тлумачилася Шестовим як бій проти загального, адже за етикою і розумом ховається необхідність, владі якої вони підпорядковані. На відміну від умоглядної філософії, котра існує лише в просторі необхідності, екзистенціальна філософія (провісником якої, за Шестовим, була концепція К'еркегора) відстоює духовну свободу, а релігійний її напрям акцентує увагу на феномені віри. «У результаті вивчення текстів Л. Шестова стає

очевидним, що С. К'еркегор удостоївся його найвищої оцінки, оскільки ціною страждання, відчаю, страху, «повторення» боровся за справжню, особисту віру» [12, с. 80].

Отже, навіть серед релігійних мислителів Шестов вирізняється, за висловом В. Зеньковського, рідкісною за своєю витриманістю віросвідомістю (див.: [4, с. 740]). Намагання людини керуватися у своєму житті розумом, прагнення сформулювати цілісну картину світу, побудовану на «істинах» науки, моралі або релігії – це спроба втечі від жаху перед невідомим і незрозумілим, перед свободою. Як підкреслює філософ Срібного віку, істина виступає протилежністю таємничого, істина як результат пізнання пов'язана з диктатом необхідності і закону, вона поневолює людину, свобода ж розглядається ним як звільнення від влади розуму.

Такі особливості людського мислення і пізнання, на думку Шестова, виникли через гріхопадіння, коли перші люди зробили вибір на користь пізнання, а не життя, тим самим скувавши все існуюче в світі. Внаслідок такої «ущербності» людське пізнання є скудним і немічним, що повною мірою проявляється не тільки в науці, але й у філософії (як ідеалістичній, так і раціоналістичній, яку мислитель «срібного віку» повсякчасно критикує), а також у ригористичній моралі і догматичній релігії. Істини як загальнообов'язкові догми не можуть слугувати тривкою основою людського буття, людині треба змиритися з відсутністю «ґрунту» і звільнитися від примусу розуму і моралі.

Тільки віра (яка тлумачиться Шестовим в якості екзистенційного прориву в інший світ, світ Бога, за межі людського пізнання і розуміння), будучи дерзновенним, суто власним досвідом, звільнює і рятує людину, всупереч здоровому глузду і формальній логіці дарує сподівання на те, що неможливе може здійснитися, що зло можна подолати, змінивши при цьому як можливе майбутнє, так і до того часу невідворотне минуле. Тільки екзистенціальна філософія як вчення про передумови не/можливого, як заперечення загального є адекватним виразом індивідуального. Таким чином, атрибутивними характеристиками віри, з точки зору мислителя Срібного віку, виступають «безосновність», свобода, надія на чудо/божественне свавілля, спонтанна творчість, спасіння.

Разом з цим Шестов веде боротьбу як проти догматизації віри (будь-яка проповідь фактично узагальнює індивідуальне), так і проти її послаблення аж до зневіри (оскільки після недовготривалого екстатичного підйому відбувається її спад, проте віра вимагає постійної напруженості та інтенсивності). Таким чином, у творчості Шестова «лютерівська ідея спасіння “тільки вірою”... парадоксальним чином переплітається з

виявленням непереборної подвійності й суперечливості релігійної свідомості та фактичної недосяжності “справжньої” віри» [9, с. 90–91].

Список використаної літератури

1. Бонецкая Н. К. Лев Шестов как богослов: теология «великой и последней борьбы» // Вестник ПСТГУ.– М., 2014.– № 2 (52).– С. 78–97.
2. Бонецкая Н. К. Л. Шестов и Ф. Ницше // Вопросы философии.– М., 2008.– № 8.– С. 113–133.
3. Гарин И. И. Воскрешение духа.– М.:Терра, 1992.– 640 с.
4. Зеньковский В. История русской философии.– М.: Академический Проект, Раритет, 2001.– 880 с.
5. Корыхалов А. Д. Лев Шестов и его поиск истинной веры // Вече.– Спб., 2014.– Т. 26.– С. 235–245.
6. Маркадэ Ж. Проникновение русской мысли во французскую среду. Н. А. Бердяев и Л. И. Шестов // Русская религиозно-философская мысль XX века / Сб. ст. под ред. Н. П. Полторацкого.– Питтсбург: Отдел славянских языков и литератур Питтсбургского университета, 1975.– С.150–163.
7. Минаков М. А. Возвращение к Самому Важному: философское восстание Льва Шестова // История философии.– 2018.– Т. 23.– № 1.– С. 82–95.
8. Петрушов В. М. Філософія європейського адогматизму: парадокс віри С. Кіркегора і sola fide Л. Шестова. Автореф. дис... докт. філос. наук: 09.00.05 / Дніпропетровський національний університет.– Дніпропетровськ, 2008.– 35 с.
9. Поляков С. А. Философия Льва Шестова. Опыт структурно-исторического анализа.– М.: ФК «Школа будущего», 1999.– 94 с.
10. Хохлов А. М. Миросозерцание Льва Шестова: между экзистенциальной тревогой и библейским текстом. Дис... кандидата филос наук: 09.00.03 – история философии / Институт философии РАН.– М., 2013.– 140 с.
11. Чікарькова М. Ю. Сотеріологічна парадигма у філософа Лева Шестова // «Культурное пограничье» Льва Шестова / Под ред. Аляева Г. Е., Савельевой М. Ю., Суходуб Т. Д. / Общество русской философии при Украинском философском фонде; Центр гуманитарного образования НАН Украины.– К: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2016.– С. 340–348.
12. Шевченко С. Специфіка інтерпретації Л. Шестовим екзистенціально-теологічних поглядів С. Кіркегора // Українське релігієзнавство.– Київ, 2015.– № 74–75.– С. 71–83.
13. Шестов Л. Апофеоз беспочвенности (опыт адогматического мышления).– Париж: YMCA-PRESS, 1971.– URL: <https://www.magister.msk.ru/library/philos/shestov/shest08.htm>
14. Шестов Л. Афины и Иерусалим // Шестов Л. Сочинения в 2-х томах.– Т. 1.– М.: Наука, 1993.– С. 317–620.
15. Шестов Л. Добро в учении гр. Толстого и Ницше (Философия и проповедь).– Берлин: Скифы, 1923.– URL: <https://www.vehi.net/shestov/dobro.html>

16. Шестов Л. Киргегард и экзистенциальная философия: (Глас вопиющего в пустыне).– М.: Прогресс-Гнозис, 1992.– 304 с.
17. Шестов Л. На весах Иова // Шестов Л. Сочинения в 2-х томах.– Т. 2.– М.: Наука, 1993.– С. 25–520.
18. Шестов Л. Sola Fide – Только верой: (Греческая и средневековая философия. Лютер и церковь).– Париж: YMCA-PRESS, 1966.– URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/shestov/03.php
19. Ширманов Я. И. К вопросу о религиозных представлениях Льва Шестова // Известия Уральского федерального университета. Сер. 3. Общественные науки.– Екатеринбург, 2008.– № 6.– С. 107–112.

Ирина Сумченко

ОСОБЕННОСТИ ПОНИМАНИЯ РЕЛИГИОЗНОЙ ВЕРЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ЛЬВА ШЕСТОВА

В статье осуществлен анализ взглядов представителя философии Серебряного века Л. Шестова на сущность веры, ее признаки и возможность ее осуществления в духовной жизни человека. Подчеркнуты сложность и парадоксальность его учения. Рассмотрено соотношение веры и разума, понимания истины и необходимости, науки и философии в контексте экзистенциального учения философа.

Ключевые слова: вера, разум, истина, Бог, экзистенциальная философия.

Irina Sumchenko

FEATURES OF RELIGIOUS FAITH UNDERSTANDING IN THE WORKS OF LEV SCHESTOV

This article presents an analysis of the views of L. Shestov, representative of the philosophy of the Silver Age, on the essence of faith and the possibility of its implementation in the spiritual life of man. The relationship between faith and reason, understanding of truth and necessity, science and philosophy in the context of the existential doctrine of the philosopher is considered. Truths as universally binding dogmas cannot serve as a solid foundation of human existence, man must accept the absence of «soil» and be freed from coercion of rationality and morality. Only faith (which is interpreted by L. Shestov as an existential breakthrough into another world, the world of God, beyond the limits of human cognition and understanding) frees and saves a person, contrary to common sense and formal logic, gives hope that the impossible can come true, that evil can be overcome, while changing both the future and the past. Attributive characteristics of faith, from the point of view of the Silver age's thinker, are «baselessness», freedom, hope for a miracle/divine arbitrariness, spontaneous creativity, salvation. It is stressed the complexity and paradox of Shestov's doctrine of faith.

Keywords: faith, reason, truth, God, existential philosophy.

References

1. Bonetskaya N. K. (2014) Lev Shestov kak bogoslov: teologiya «velikoy i posledney borby» [Lev Shestov as a theologian: theology of the «great and last struggle»], *Vestnik PSTGU*, № 2 (52), *Moskva*, pp. 78–97.
2. Bonetskaya N. K. (2008) L. Shestov i F. Nitsche [Shestov and F. Nietzsche], *Voprosy filosofii*, *Moskva*, № 8, pp. 113–133.
3. Garin I. I. (1992) Voskreshenie dukha [Resurrection of the Spirit], *Moskva*, Terra, 640 p.
4. Zenkovskiy V. V. (2001) Istoriya russkoy filosofii [History of Russian Philosophy], *Moskva*, Akademicheskii Proyekt, Raritet, 880 p.
5. Korykhalov A. D. (2014) Lev Shestov i ego poisk istinnoy very [Lev Shestov and his search for true faith], *Veche*. vol. 26. *Spb.*, pp. 235–245.
6. Markade Zh. (1975) Proniknovenie russkoy mysli vo frantsuzskuyu sredu. H. A. Berdyaev i L. I. Shestov [Penetration of Russian thought in the French environment. H. A. Berdyaev and L. I. Shestov], *Russkaya religiozno-filosofskaya mysl XX veka* [Russian religious and philosophical thought of the 20th century], *Pittsburg*, Otdel slavyanskikh yazykov i literatur Pittsburgskogo universiteta, pp. 150–163.
7. Minakov M. A. (2018) Vozvrashchenie k Samomu Vazhnomu: filosofskoe vosstanie Lva Shestova [Return to the Most Important: the philosophical insurrection of Leo Shestov], *Istoriya filosofii*, vol. 23, № 1, pp. 82–95.
8. Petrushov V. M. (2008) Filosofija jevropejskogo adogmatyzmu: paradoks viry S. Kirkeghora i sola fide L. Shestova [The Philosophy of European Adogmatism: The Paradox of the Faith of S. Kierkegaard and sola fide of L. Shestov] (PhD Thesis), *Dnipropetrovsk*, Dnipropetrovskiy nacionalnyj universitet, 35 p.
9. Polyakov S. A. (1999) Filosofiya Lva Shestova. Opyt strukturno-istoricheskogo analiza [Philosophy of Leo Shestov. The experience of structural and historical analysis], *Moskva*, FK «Shkola budushchego», 94 p.
10. Khokhlov A. M. (2013) Mirosozertsanie Lva Shestova: mezhduekzistentsialnoy trevogoy i bibleyskim tekstom [The world outlook of Lev Shestov: between existential anxiety and the biblical text] (PhD), *Moskva*, Institut filosofii RAN, 140 p.
11. Chikarjкова M. Ju. (2016) Soteriloghichna paradyghma u filosofa Lva Shestova [Soterological paradigm by philosopher Leo Shestov]. «Kuljturnoe poghranychj'e» *Ljva Shestova* [«Cultural borderlands» of Lev Shestov], *Kyiv*, Yzdateljskij dom Dmytryja Buragho, pp. 340–348.
12. Shevchenko S. (2015) Specyfika interpretacii L. Shestovym ekzistencialno-

- teologichnykh poghljadiv S. K'jerkeghora [Specificity of L. Shestov's interpretation of S. Kierkegaard's existential-theological views], *Ukrainsjke religijeznavstvo*, № 74–75, *Kyiv*, pp. 71–83.
13. Shestov L. (1971) Apofeozez bespochvennosti (opyt adogmaticheskogo myshleniya) [Apotheosis of Groundlessness. An Inquiry into Adogmatic Thinking] *Paris*, YMCA-PRESS, URL: <https://www.magister.msk.ru/library/philos/shestov/shest08.htm>
 14. Shestov L. (1993) Afiny i Iyerusalim [Athens and Jerusalem], *Shestov L. Sochineniya v 2-kh tomakh*, t. 1, *Moskva*, Nauka, pp. 317–620.
 15. Shestov L. (1923) Dobro v uchenii gr. Tolstogo i Nitsche (Filosofiya i propoved') [Good in the Teaching of Count Tolstoy and F. Nietzsche (Philosophy and the Sermon)], *Berlin*, Skify, URL: <https://www.vehi.net/shestov/dobro.html>
 16. Shestov L. (1992) Kirgegard i ekzistentsial'naya filosofiya: (Glas vopiyushchego v pustyne) [Kierkegaard and Existential Philosophy: (Voice in the wilderness)]. *Moskva*, Progress-Gnozis, 304 p.
 17. Shestov L. (1993) Na vesakh Iova [On the Job's Scales], *Shestov L. Sochineniya v 2-kh tomakh*, t. 2, *Moskva*, Nauka, pp. 25–520.
 18. Shestov L. (1966) Sola Fide – Tol'ko veroy: (Grecheskaya i srednevekovaya filosofiya. Lyuter i tserkov') [Only by Faith: (Greek and Medieval Philosophy, Luther and the Church)], *Paris*, YMCA-PRESS, URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/shestov/03.php
 19. Shirmanov Y. I. (2008) K voprosu o religioznykh predstavleniyakh L'va Shestova [On the question of religious representations of Lev Shestov], *Izvestiya Ural'skogo federal'nogo universiteta. Obshchestvennyye nauki*, vol 3, № 6, *Ekaterinburg*, pp. 107–112.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2018.

Стаття прийнята 21.05.2018.